

De Zuid-Hollandsche Predikanten-Vereeniging in het licht der geschiedenis

<https://hdl.handle.net/1874/234799>

DE
Zuid-Hollandsche Predikanten-Vereeniging,
IN HET LICHT DER GESCHIEDENIS.

R E D E ,

UITGESPROKEN IN DE

Viëftigste Vergadering der Vereeniging,

DOOR

J. I. DOEDES.

(MET AANTEKENINGEN.)

Niet in den handel.

ROTTERDAM,

STOOM-SNELPERSDRUKKERIJ VAN CORNS. IMMIG & ZOON,

1892.

O. H. Sehn.

DE
Zuid-Hollandsche Predikanten-Vereeniging,
IN HET LICHT DER GESCHIEDENIS.

R E D E ,

UITGESPROKEN IN DE

Vijsfigste Vergadering der Vereeniging,

DOOR

J. I. DOEDES.

(MET AANTEKENINGEN.)

Niet in den handel.

ROTTERDAM,
STOOM-SNELPERSDRUKKERIJ VAN CORNS. IMMIG & ZOON.
1892.

In de 48e vergadering (22 Mei 1890) werd door één der Leden er op gewezen, dat de eerstvolgende vergadering dezer Vereeniging hare 49e zou zijn, en verklaarde hij wenschelijk te achten, dat het Bestuur de vraag overwoog, of er dan ook het een of ander zou bepaald worden met het oog op de daarna volgende 50e vergadering. — In de 49e vergadering (14 Mei 1891) deelde daarop het Bestuur mede, dat het voorstelt, voor de 50e vergadering één der weinige nog in leven zijnde oprichters onzer Vereeniging uit te noodigen, bij die gelegenheid een feestrede te houden. De vergadering vereenigt zich met dit voorstel. Daarna ben ik uitgenoodigd, om met een feestelijk woord de 50e vergadering te openen, hetgeen ik gaarne aannam. Maar was de 7e Juni 1892 aangewezen voor het houden van die 50e bijeenkomst, en had ik mij daar ook op voorbereid, ik werd kort te voren ongesteld en moest aan het Bestuur berichten, dat ik verhinderd was tegenwoordig te zijn. Het Bestuur heeft toen de vergadering uitgesteld tot in de maand September. Later is met wederzijdsch goedvinden de 13e September aangewezen en zoo is *de 50e Vergadering der Zuid-Hollandsche Predikanten-Vereeniging* dan ook *den 13en September 1892* gehouden.

D.

Hooggeschatte Hoorders, Leden en Oud-Leden der Zuid-Hollandsche Predikanten-Vereeniging... Hooggeachte Leden van het Bestuur; Gij allen, die vroeger of later, hetzij als Voorzitter, hetzij als Secretaris, hetzij als Penningmeester de belangen dezer Vereeniging hebt behartigd; Gij allen, die Agenda voor hare vergaderingen hebt aangebracht of aan de discussiën over die Agenda deel hebt genomen; Gij allen die of door uw spreken, of somtijds ook door uw zwijgen, iets tot den bloei dezer Zuid-Hollandsche Predikanten-Vereeniging hebt bijgedragen; Welkom, driemaal welkom in deze Vijftigste Vergadering en in deze Feestzaal, opgeluisterd door uwe tegenwoordigheid en warme belangstelling!

Niet weinig vereerd door uwe uitnoodiging; niet weinig teleurgesteld daarna door de later gevolgde verhindering; mag ik dan toch in deze ure, ook door de voor mij onverwachte beschikking van uw Bestuur (1), mij verheugen in het voorrecht van u thans het feestelijk „welkom” toe te roepen.

„Een der laatst overgeblevenen van de oprichters” der Zuid-Hollandsche Predikanten-Vereeniging, dát is de titel, die mij in uwe schatting aanspraak gaf op deze eereplaats. Onmogelijk kan ik haar innemen, zonder terstond aan het drietal mede-overgeblevenen te denken, die van de 18 saamgekommenen uit het jaar 1848 gespaard zijn gebleven. Wilt in uwe verbeelding dat drietal medebroeders uit den in zekeren zin grijzen vóórtijd naast mij zien; den geleerden veteraan Dr. VORSTMAN, van Gouda; verder mijn’ nog kort geleden te Capelle a/d. IJssel onvermoeid werkzamen bloedverwant en vriend, LAMBERTUS DOEDES; voorts den ook uit uwe bestuursleden van eertijds u welbekenden, thans rustenden, Herder en Leeraar van Groot-Ammers, J. P. OTT..... Maar het noemen van deze namen wijst mij juist op

(1) De Aanteekeningen (1—12) zijn hier aan het einde te vinden.

een misstand, die ten spoedigste, als het zijn kan, moet verdwijnen. Die drie genoemden, alle drie Zuid-Hollandsche Predikanten, tot het laatst in Zuid-Holland woonachtig, en ik..... die meer dan dertig jaren geleden deze provincie verliet, en meer dan dertig jaren geleden ophield, als Herder en Leeraar werkzaam te zijn. Zoo schijnt waarlijk heel wat door de vingers te moeten gezien worden, om mij, althans in dit feestelijk uur, hier niet min of meer misplaatst te doen achten... Nu zullen uwe voorkomendheid en welwillendheid wel een uitweg voor mij weten te vinden, maar „uitweg” en „door de vingers zien” wenschte ik thans, in dit verband, zeer verre van hier. Wilt mij daarom ten goede houden, dat ik mij in mijne ware gedaante aan u voorstel, namelijk als Zuid-Hollander van top tot teen, in merg en bloed, zoodat ik mij dan ook waarlijk niet kunstmatig behoef op te winden, om deze 50^e vergadering der Zuid-Hollandsche Predikanten-Vereeniging met warme sympathie te begroeten.

In Zuid-Holland geboren, dát zegt op zichzelf niet veel, maar voor mij is het in dit geval toch de *conditio sine qua non*...

Mijn wieg stond eens in Hollands Zuiderdeel...

'k Aanschouwde 't levenslicht in Lang'raks Lustprijsel!

In Zuid-Holland geboren, word ik op mijn geslachtslijst in een opgaande reeks van zes Zuid-Hollandsche Predikanten vermeld. Mijn vader was Predikant in Zuid-Holland, op mijn geboorteplaats; mijn grootvader was Predikant in Zuid-Holland, o. a. te 's Gravendeel; mijn overgrootvader evenzoo Predikant in deze provincie en zoo ook diens vader en grootvader. Deze laatste, GUALTHERUS KOLFF, de grootvader van mijn overgrootvader, was reeds vóór het jaar 1675 in dit gewest tot den predikdienst toegelaten, en werd in 1679 te Maassluis bevestigd⁽²⁾. Van hem af gerekend ben ik de zesde, indien Rotterdam ten minste tot Zuid-Holland mag gerekend worden. Hier mocht ik 12 jaren lang als Predikant werkzaam zijn, — onze tegenwoordige Voorzitter kan 't getuigen, want ook hij was hier een mijner ambtgenooten, en mij viel te beurt, hem hier bij de Gemeente in te leiden en te bevestigen. Voegt daar nu bij, dat wij thans vergaderd zijn in de wijk, waarin ik in vroeger jaren, gedurende mijn verblijf in Rotterdam, heb gewerkt als Wijkpredikant; dat de straat, waarin wij

(2) Zie de Aant.

ons hier bevinden, ongeveer het middenpunt dier wijk was; en gij verwondert er u niet over, dat ik op dit oogenblik mij in dezen kring, hier ter plaatse, vrij wel te huis gevoel... mij ten minste volstrekt niet als vreemdeling beschouw of behoef te beschouwen.

In al de 49 vergaderingen der Zuid-Hollandsche Predikanten-Vereeniging, en gedurende al de 43 jaren van haar bestaan, is zeker geen besluit door haar met zoo algemeene instemming en zoo volkomen goedkeuring genomen en vernomen, als dat, waarbij den 14ⁿ Mei des vorigen jaars werd bepaald, dat de eerstvolgende 50^e vergadering een feestelijke vergadering zijn zou. Geen wonder, dat hiervoor op algemeene sympathie gerekend kon worden. Het denkbeeld „feestviering” heeft in den regel iets aantrekkelijks voor iedereen, die niet verplicht is, eerder te denken aan rouwgewaad en rouwbeklag. Ook heeft het ranggetal „de vijftigste” doorgaans voor onze verbeelding feestgejuich, feestlied en feestdich in zijn gevolg. De 50e vergadering — maar zij mag niet op ééne lijn met de 49e en 51e staan! Zij heeft een bijzonder signalement. Zij is te merkwaardig, dan dat bij die heuchelijke gelegenheid niet een „feestrede” gehouden zou worden

Daar onze tijd een kritische tijd is, en twijfel aan de orde van den dag, moeten wij er ons echter niet over verwonderen, zoo deze en gene toch vraagt, of niet een weinig opgewondenheid en overspanning dat genoemde besluit mede ingegeven hebben. Dat een Nederlandsche Predikanten-Vereeniging een 50^e vergadering houdt, is toch geen unicum. Gemakkelijk is een zustervereeniging te noemen, die haar 80^e reeds achter den rug heeft, ofschoon zij slechts vier of vijf jaren langer bestaan heeft! Wat voorts de „merkwaardigheid” aangaat, het reglement der Zuid-Hollandsche Predikanten-Vereeniging schrijft in Art. 5 voor: „Er zullen telken jare ten minste twee vergaderingen worden gehouden.” Was dit nageleefd, wij zouden hier ook het getal 80 reeds achter den rug, en niet gelijk thans in een tamelijk vër verschiet hebben. Daarbij komt, dat een 50^e vergadering, geheel op zichzelf beschouwd, volstrekt niet dwingt tot feestgejuich. Zelfs laat zich zonder veel inspanning een 50^e vergadering denken, die den uitroep wettigt: Komt er dan nooit een einde aan? Ja, dit is nog niet alles. Verplaatst u met mij in den ouden tijd. Meent

gij, dat Sisyphus, na 49 maal het zware rotsblok naar boven gewenteld te hebben, bij den 50ⁿ keer in bijzonder feestelijke stemming geweest is? Ik weet niet, of Danaus telkens, als hij een dochter rijker werd, een feestmaal heeft aangelegd, maar ik acht toch niet waarschijnlijk (en gij evenmin), dat hij bij de geboorte van zijn 50^e dochttertje bijzonder feestelijk gestemd zou zijn geweest, indien hij had geweten of vermoed, welke toekomst haar op aarde en in de onderwereld wachtende was. En nu wij ongezocht de Danaïden vóór ons hebben, hoe zouden wij waarschijnlijk kunnen vinden, dat zij in de onderwereld, bij het voor de 50^e maal water gieten in dat nooit te vullen bodemlooze vat, feestelijk gestemd zullen zijn geweest, of elkander zullen hebben voorgesteld, telkens bij het weêr voor den 50ⁿ keer water gieten, deze vrij vruchteloze bezigheid met een vroolijk feestlied op te luisteren!?

Maar aan allen twijfel komt hier een einde, en de meest onverbiddelijke kritiek wordt tot zwijgen gebracht, als het besluit „feestelijke viering van de 50^e vergadering der Zuid-Hollandsche Predikanten-Vereeniging” gebracht wordt in het volle licht der goed begrepen werkelijkheid, en in dat licht wordt beschouwd. Dán is nog veel te weinig gezegd, wanneer wij tot opheldering in het midden brengen: Deze Predikanten-Vereeniging is zich bewust van in de voorbijgegane 43 jaren en 49 vergaderingen geen Sisyphus-arbeid te hebben verricht en geen Danaïden-werk te hebben gedaan... Er is iets anders, waarop gewezen moet worden, maar dat wij voor het oogenblik nog niet vermelden, omdat de inrichting van ons feestwoord — (vergeeft mij toch deze aanmatigende en hoogdravende uitdrukking, maar ik werd door de gedachte „50^e vergadering” medegesleept en verleid! —) omdat de inrichting onzer rede ons aanprees, er eerst later opmerkzaam op te maken.

De 50^e vergadering onzer Zuid-Hollandsche Predikanten-Vereeniging doet ons van zelf aan „50 jaren geleden” denken ⁽³⁾, al bestaat onze Vereeniging dan ook nog niet zoolang; en 50 jaren geleden, dat is dan nu in 1842, bestond nog geen enkele Nederlandsche Provinciale Predikanten-Vereeniging. Men kon in 1842 geheel Nederland rondreizen, in Mei of in September, of wanneer ook, zonder ergens Predikanten zich te zien opmaken, om een bad te gaan nemen

(3) Zie de Aant.

voor verstand en hart, en gemoed en verbeelding, in een samenkomst van Herders en Leeraars, arbeidende in dezelfde provincie. Was in Duitschland een Prediger-Conferenz volstrekt geen onbekende zaak, onder ons bleef het bij ringsvergadering, of ook bijeenkomsten van kleine vriendenkringen; in een enkele classis waren zij van eenige meerdere uitgebreidheid. Maar noemenswaardig verder kwam men in geen van onze provinciën. Aan bestuursvergaderingen volgens kerkelijke reglementen denk ik natuurlijk niet in dit verband.

Maar kom nu eens tien jaren later in Nederland! Geen enkele Provincie, die niet haar eigen Provinciale Predikanten-Vereeniging heeft, Limburg als met Noord-Brabant verbonden medegerekend. Achttien honderd twee en veertig, of Achttien honderd twee en vijftig; welk een merkwaardig, welk een verbazend, en ook welk een verblijdend verschil!

't Is mij echter thans niet bepaald om dit laatstgenoemde jaar te doen.

Ik heb veeleer het daaraan voorafgegane, het jaar 1851, in het oog.

't Was een merkwaardige dag, de 24^e September van 't jaar 1851; een dag, welks gelijke hier, in deze eeuw, nog niet was gezien, en later niet weer is aangebroken. Tegen dien dag was een vergadering belegd te Amsterdam ⁽¹⁾. Op den morgen van dien dag zouden eenige Predikanten samenkomen, met elkander de tien provinciale Predikanten-Vereenigingen vertegenwoordigende, op wier bestaan ons vaderland bogen mocht. Nadat de vergadering geopend was bleek, dat drie van degenen die verwacht werden, verhinderd waren te verschijnen, en dat één afwezig was gebleven, omdat hij en zijne vereeniging het niet geheel eens waren met het doel, dat men zocht te bereiken. Hoe dit zij, feitelijk kwam nu aan 't licht, dat in al de provinciën een Predikanten-Vereeniging bestond, en men kwam nu bijéén, om officieel te bespreken: het met elkander in voortdurend rapport komen en blijven.

Daar zijn zij gezeten, de secretarissen van zes Vereenigingen, Noord-Holland, Zuid-Holland, Drenthe, Overijssel, Utrecht, Gelderland, en daar liggen de brieven met kennisgeving der vier andere, van Fries-

(1) Zie de Aant.

land, Groningen, Zeeland, Noord-Brabant (waarbij wij weder ook aan Limburg denken).

Maar wat was er niet gedelibereerd, gedebatteerd en gecorrespondeerd, vóórdát het zóóver was gekomen! De aanwezige secretarissen, vertegenwoordigers hunner Vereenigingen, mochten elkander wel de hand drukken met het woord: „Omnia jam fiunt...!” De quaestie, die reeds vele woorden gekost had, was eigenlijk deze: of niet wenschelijk was, jaarlijks een Gemeenschappelijk Verslag te geven van de werkzaamheden der onderscheidene Predikanten-Vereenigingen, hetzij in den handel, hetzij niet in den handel te brengen; en ook, of niet jaarlijks een bijeenkomst gehouden zou worden van afgevaardigden der onderscheidene Provinciale Vereenigingen, zoodat men een algemeene, een centrale, een Nationale Predikanten-Vereeniging zou hebben (wij zouden nu van eene inter-provinciale, in navolging van het thans gebruikelijke inter-nationale, van een inter-provinciale Predikanten-Vereeniging spreken). Zoo zou één groote Nederlandsche nationale Predikanten-Vereeniging verrijzen, waarin, behalve de afgevaardigden, ook leden der onderscheidene provinciale Vereenigingen den toegang zouden hebben, maar met adviseerende stem..... Mijne waarde hoorders, ik weet niet, hoe gij er nu over denkt. Wát het zou gegeven hebben; of er ooit iets bijzonder goeds van te verwachten zou zijn geweest; ik laat het in het midden en eerbiedig uw gevoelen. Maar al spreekt nú ook deze en gene van „kasteelen in de lucht,” ik vind het idee toch lumineus; ik zie die vergadering van afgevaardigden in mijne verbeelding toch met sympathie (BEETS uit Heemstede zat er voor Noord-Holland, FRANCKEN uit Rotterdam voor Zuid-Holland...) en groet hen met een wélgemeend: goed succès! Met hetgeen den 24ⁿ September 1851 daár te Amsterdam ter tafel kwam en besproken werd, kom daar nú eens mede aan in het jaar achttien honderd twee en negentig! (Geheel onder de roos: Toen dacht men er aan, een walvisch te scheppen; nu geeft men meer den indruk van palingen in mootjes te snijden (*).)

Men behoeft u niet mede te deelen, dat de zaak op niets is uitgelopen, gelijk dan ook te voorzien was en hier en daar ook wel gewenscht werd. Het verslag der Handelingen van onze Zuid-Hollandsche Vereeniging (April 1852) deelt mede, dat door den Scriba een

(*) Zie de Aant.

comparitie is bijgewoond te Amsterdam, de door ons zooeven besprokene, en uit een volgend verslag (der najaarsvergadering) blijkt, dat in onze Vereeniging ernstig is gedelibereerd over de voorstellen der Friesche en Geldersche Vereenigingen omtrent de oprichting van een Algemeene Vereeniging (het boven door ons besproken jaarlijks te houden Nederlandsch Provinciale-Predikanten-Vereenigingen-Congres). De slotsom der overwegingen in den boezem onze Vereeniging is geweest: wel stappen te doen tot het bedoelde Verslag, maar niet toe te treden tot dat Congres.

Uit gelijktijdige verslagen van zustervereenigingen blijkt, dat ook elders niet alleen gerapporteerd is over hetgeen te Amsterdam was verhandeld, maar ook verder gedelibereerd is over de thans te volgen gedragslijn. De gevoelens liepen zeer uiteen en de beschouwingen waren niet alle in dezelfde richting. Wél is indertijd door de voorstanders gedaan wat te doen was, en Gelderland had zich allerminst van lauwheid of nalatigheid te beschuldigen. Maar op te roeien tegen den stroom vermocht men ook in Gelderland niet.

Zou het evenwel, na 40 jaren, onder geheel andere omstandigheden toch nog niet eens te beproeven zijn? Want wat in 1851 en '52 niet gelukt is, dat zouden jongere krachten wellicht in 1892 met meer succes kunnen ondernemen?!

Deze vraag is hier echter een weinig voorbarig, zoolang wij nog niet een oogenblik hebben stilgestaan bij eene andere vergadering, in zekeren zin niet geheel ongelijk aan de Amsterdamsche van 24 September 1851, en toch ook weer, wat het hoofddoel betreft, van een enigszins verschillend karakter. Ik bedoel de merkwaardige bijeenkomst, die den 16^{en} Juni 1853 te Utrecht plaats had, en die bestemd was, om afgevaardigden of vertegenwoordigers van al de tien provinciale Predikanten-Vereenigingen te ontvangen ⁽⁶⁾. Een der leden van de Utrechtsche Vereeniging had voorgesteld, dat elke Pred.-Vereeniging een of meer afgevaardigden naar Utrecht zenden zou, om gemeenschappelijk te beraadslagen over hetgeen tot bevordering van de Protestantische belangen in Nederland behoorde gedaan te worden. Acht Vereenigingen waren vertegenwoordigd, de onze door de BB. OTT en HERMAN DE RIDDER, en twee afwezig. Niet weinig is daar toen besproken en besloten, ten laatste ook dit, dat de Predikanten-Ver-

(6) Zie de Aant.

eenigingen uitgenoodigd zouden worden om een Centraal-Comité, een permanente Commissie te benoemen, ten einde de onderscheidene Vereenigingen met elkander in rapport zouden blijven. Van zelf kwam men alzoo hier en daar op de gedachte aan een blijvend rapport tusschen de verschillende Predikanten-Vereenigingen, door de benoeming van zulk een permanent Centraal-Comité. In hoeverre de Utrechtsche Vergadering rechtstreeks iets blijvends heeft uitgewerkt, kunnen wij thans laten rusten. Uitgemaakt is zeker, dat een centralisatie van de krachten of werkzaamheden der gezamenlijke Predikanten-Vereenigingen er niet uit is voortgevloeid, ook niet met betrekking tot het punt, waarop men te Utrecht oorspronkelijk en voornamelijk het oog had gehad.

Komt men dan tot ons met de vraag, of wat alzoo vóór een veertig jaren niet gelukte in onzen tijd niet met meer vrucht zou te beproeven zijn, wij durven geen aanmoedigend advies geven. Een woord, aan de dagelijksche samenleving ontleend, ligt ons hier voor de hand: „De aardigheid is er nu af.” — Neemt de kaart van ons land eens vóór u, de provinciën, waar een Predikanten-Vereeniging bloeit en tiert, of althans nog niet te niet is gegaan, blauw gekleurd! Hoeveel ledige plaatsen in onze dagen, waar het een goede 30 jaren geleden nog als bij ons in Zuid-Holland was! Spoort gij door het Noord-Oosten, ja, daar vindt gij in Friesland, Groningen en Drenthe wat ook in onze provincie te vinden is. Noord-Brabant met Limburg ziet óók nog vergaderingen van zijn provinciale Predikanten-Vereeniging. Maar nu verder? Ziet gij thans eens, van uit deze feestelijk gestemde samenkomst op Zuid-Hollandschen bodem, rond in het hier naastbij gelegen land, er is inderdaad een bijzonder sterk zenuwgestel noodig, om niet aan den juichtoon een einde te maken. De eens zoo levendige Noord-Hollandsche Predikanten-Vereeniging, zij is niet meer. De Zeeuwsche zuster, zij heeft reeds lang opgehouden te bestaan. De Utrechtsche heeft, om zoo te zeggen, geen spoor van haar vroeger bestaan achtergelaten. De Geldersche (ik woonde in 1847 als lid een vergadering bij) is verdwenen. De Overijsselsche, eens zoo wakker begonnen met een openingsrede, die klonk als een klok (7), is almede weggevaagd. Vijf van de tien bestaan niet meer — en wij zouden ons hier, in Zuid-Holland, waarlijk eenzaam en verlaten

(7) Zie de Aant.

gaan gevoelen (geografisch beschouwd), zoo wij vergaten, dat Zuid-Holland ten Zuiden ook nog Noord-Brabant heeft, waar onze medebroeders in de Evangeliebediening bij voortdurend kloekmoedig aan alle bezwaren het hoofd bieden. Niet lang geleden hield de Noord-Brabantsche en Limburgsche Predikanten-Vereeniging hare 45^e vergadering te Ginneken, aan de Duivelsbrug. 't Was op een echten zomerdag, den 21^{en} Juni, toen de zomer begon. Het blijve ook voor haar nog lang een echte zomertijd, en evenmin als de Duivelsbrug verschrikke of ontroere haar ooit eenige dreiging of werking des Boozen. Hield zij nu haar 45^e vergadering, in deze eeuw nog volge ook voor haar hetgeen wij thans hebben, na de 49^e een vijftigste bijeenkomst! —

Het zou mij volstrekt niet verwonderen, zoo ik hier of daar den schijn op mij had geladen van niet geheel overeenkomstig de regelen der echte welsprekendheid gehandeld te hebben, evenmin als in harmonie met het doel, waartoe wij hier zijn samengekomen. Moest ik dan, ja mócht ik dan het weerstandsvermogen der feestelijke stemming van mijne hoorders zóó op de proef stellen door iets, dat weinig van een wandeling langs graven en grafsteenenverschildt? Mijn antwoord, dat tevens mijne verantwoording is, kan kort zijn. 't Was hier: „nood breekt wet.” Ik was u een opheldering schuldig; immers had ik mij verbonden tot het brengen van de feestelijke viering der 50^e vergadering onzer Zuid-Hollandsche Predikanten-Vereeniging in het volle licht der goed begrepen werkelijkheid! Welnu: nóch ten Noorden, nóch ten Zuiden (althans wat Zeeland betreft), nóch ten Oosten een spoor meer van provinciale Predikanten-Vereeniging. Maar in Zuid-Holland is de Predikanten-Vereeniging tot hare 50^e vergadering gekomen, terwijl het naburige Noord-Brabant het tot de 45^e heeft gebracht! Ubi rerum testimonia adsunt, non opus est verbis! Van harte gelukgewenscht, gij Vijftigste in de reeks! Uw feestdosch past u uitnemend!

Zien wij nu eens terug naar het hemelsbreed verschil tusschen 1842 en 1852, de vraag dringt zich dan aan ons op: Hoe zijn die binnen zoo weinige jaren hier overal gevestigde provinciale Predikanten-Vereenigingen toch zoo ongedacht als uit de lucht komen vallen?

Wat uit gevoel van behoefte geboren wordt, het is niet aan

aërolieten gelijk! Verplaatsen wij ons in 1844 en '45. Het is vóór de Grondwetsherziening van 1848; ook vóór de geheele, in 1848 aangevangen revisie van het Algemeen Reglement voor het Bestuur der Nederl. Hervormde Kerk. Het is in den bloeitijd der Groninger Theologie. Het verkeer per spoortrein en stoomtram, met telegram en briefkaart in die dagen... gij kunt berekenen wat daarvan, d. w. z. hoe weinig daarvan te genieten viel! Het was dan in dien tijd, dat men in een der Friesche nieuwsbladen kon lezen: *„Wij vernemen, dat op 30 Mei jl. (‘t is in 1845) hier ter stede (in Friesland’s hoofdstad) de eerste vergadering is gehouden van de Predikanten-Vereeniging in Friesland, ten doel hebbende, de banden van onderlinge gemeenschap nauwer toe te halen, ten einde daardoor met meerdere vrucht tot bevordering van den uit- en inwendigen welstand der Hervormde Kerk werkzaam te kunnen zijn.”* Deze vergadering werd, volgens datzelfde bericht, bijgewoond door een zestigtal predikanten, en was voorafgegaan door een voorloopige samenkomst, die plaats had gehad den 30^{en} Augustus des vorigen jaars., d. i. 1844. — Daar hebben wij nu den eersten lichtstraal, de eerste beweging, den aanvang der later zoo merkwaardige provinciale Predikanten-Vereenigingen-reeks. Groningen was weldra gereed; de eerste vergadering kon den 9^{en} Juni 1846 gehouden worden. In datzelfde jaar werden de grondslagen der Geldersche Vereeniging gelegd, wier voorjaars- en najaarsvergadering in 1847 bijeen kwamen. Zoo ging het als een loopend vuur verder! Minstens zeven provinciën hebben in Mei 1849 wat Friesland het eerst heeft bezeten, en in October 1850 hoort men den Voorzitter der Noord-Hollandsche Predikanten-Vereeniging, bij de opening der vergadering spreken van deze, in den tijd van drie jaren (eigenlijk vijf), in alle provinciën onzes vaderlands opgerichte vereenigingen. Neen, er was geen houden meer aan geweest; al de gewesten rondom de Zuiderzee, en de aangrenzende provinciën, haakten naar hetzelfde voorrecht ^(*). Zonder slag of stoot is alles in zijn werk gegaan... „Zonder slag of stoot?” Ja, dat heeft men wel anders ondervonden in den eersten tijd. Die dat in den aanvang mocht hebben verwacht heeft (naar ‘t bekende spreekwoord) gerekend buiten den waard; d. i. in dit geval buiten het ons welbekende ‘s Gravenhage.

(*) Zie de Aant.

't Was in 1846, dat de Algemeene Synodale Commissie der Nederl. Herv. Kerk zich geroepen zag tot het geven van advies aan den Minister voor de zaken van den Hervormden Eeredienst, over een adres van de Friesche Predikanten-Vereeniging, inhoudende 't verzoek ('t was reeds voor de tweede maal ingediend), om machtiging tot het vestigen van eene ontworpen Pred.-Vereeniging in de provincie Friesland, met daarbij gevoegd gewijzigd Reglement, één en ander ingediend bij Z. M. den Koning. „Niet toestaan", adviseerde de Alg. Syn. Commissie. „De machtiging niet gegeven", was 't besluit des Ministers. Want, zeide de Syn. Comm., de bloei der ringsvergaderingen is er mede gemoeid; de geregelde gang van de werkzaamheden der Kerkbesturen loopt gevaar, en de geheele kerkelijke organisatie kon er wel eens door in duigen vallen ⁽⁹⁾. Zoo had men toen 's Gravenhage kerkelijk en wereldlijk tegen zich, gelijk in die dagen ook wel elders zwaarhoofdigheid bedenkelijk vond, dat er.....

Hier en daar werd echter niet goedgekeurd, dat de Friezen machtiging en goedkeuring gevraagd hadden. Groningen besloot, dien weg niet in te slaan! 't Vond ook verder geen navolging. Maar 't is toch wel met het oog op den toestand en de verhoudingen, waarin men zich vóór 1848 bevond, dat óns Reglement in Art. 14 bepaalt: „de Vereeniging zal steeds werkzaam blijven, zooals zulks met de voorschriften der burgerlijke en kerkelijke wetten, en van de goede orde in den Staat en in de Kerk, bestaanbaar is." Daarmede was dan ook de rust in de provincie Zuid-Holland verzekerd; want wat in ons Reglement is vastgesteld, zou dat niet ten allen tijde worden nageleefd?!

Zoo worden wij als van zelf voor onze thans „feestelijk" gegestemde Zuid-Hollandsche Vereeniging geplaatst, en wij vragen nu, na ál het gehoorde, hoe toch te verklaren, dat eerst in het najaar van 1848 (den 18^{en} Oct.) een voorbereidende, en in 't voorjaar van 1849 (den 17^{en} April) de eerste gewone vergadering ónzer Predikanten-Vereeniging gehouden werd. Meer dan éene verklaring laat zich denken. Lag 's Gravenhage ook te dicht bij Zuid-Holland, of Zuid-Holland ook misschien te veel onder den rook van den Haag? Zeker is, dat in deze onze provincie het voorstel tot oprichting van een provinciale Predikanten-Vereeniging, gelijk andere gewesten rijk waren, terstond

(9) Zie de Aant.

met grooten bijval werd ontvangen. Uit Gelderland gekomen, waar ik lid der Geldersche Vereeniging was geweest, deed ik daartoe den eersten stap. Al de ringen van Zuid-Holland werden door den ring Rotterdam uitgenoodigd om een afgevaardigde herwaarts te zenden, ten einde een eerste vergadering voor te bereiden, tenzij men bezwaar tegen de oprichting hebben mocht. Op den bepaalden tijd, 11 October 1848, waren wij met ons 18^{en} bijeen, afgevaardigden uit 18 ringen; vijf ringen waren niet vertegenwoordigd, daaronder (waarschijnlijk óók door wettige verhindering), de ring 's Gravenhage. Maar wij misten hem ongaarne ⁽¹⁰⁾! Daarna had dan de eerste gewone vergadering den 17ⁿ April 1849 plaats. Bij die eerste vergadering hadden zich 135 leden aangegeven, waarvan 83 tegenwoordig waren. Wát bleek alzoo dat eerste voorstel tot oprichting eener Predikanten-Vereeniging ook in Zuid-Holland te zijn geweest? Wat anders, dan: de lont in 't kruit! 't Was hier alles rijp voor een explosie!!

Die eerste vergadering, waarin ik als Scriba mocht fungeeren, en mijn ambtgenoot PRINS als Voorzitter de werkzaamheden leidde, zij staat mij nog zeer goed voor den geest. Maar niets herinner ik mij van hetgeen ik onlangs in een kerkelijk weekblad ⁽¹¹⁾ uit die dagen las, dat namelijk de zich daar vereenigende leden er „ondanks sneeuwjacht en koude” aanwezig waren. Sneeuwjacht en koude, waarlijk geen gunstig voorteken! Maar dit weinig bemoedigend omen werd opgewogen en geheel in de schaduw gesteld door iets anders, dat wij heden nog als een niet beschaamd omen faustum op den voorgrond plaatsen, en dat ons alle koude en sneeuwjacht doet vergeten. Ik bedoel den naam der Societeit, in ééne van wier zalen in den Doelen allier de eerste gewone vergadering gehouden is. Die naam was: de Harmonie. Negen en veertig vergaderingen liggen achter ons, gedurende meer dan 40 jaren gehouden. Hervormden en Remonstranten, Lutherschen en Doopsgezinden, orthodoxen en liberalen, supranaturalisten en bestrijders van het supranaturalisme kwamen hier bijeen; ouderen en jongeren van verschillende akademiën, velerlei richting en zienswijze, temperament en standpunt vertegenwoordigende; brandende vragen en spineuse quaestiën werden hier besproken of aangeroerd, zonder aanzien des persoons beoordeeld,

⁽¹⁰⁾ Zie de Aant.

⁽¹¹⁾ Zie de Aant.

verdedigd of aangevallen... de Harmonie is niet verstoord; de Harmonie heeft niet behoeven te zeggen: hier is voor mij geen plaats! Ik oordeel natuurlijk volgens de verslagen der vergaderingen, die ik alle heb doorgelezen, en ik bedoel natuurlijk de Harmonie, die er bij alle verschil van gevoelen en meening, van geloofsovertuiging en levens- of wereldbeschouwing zijn kan. Zeer wel mogelijk en waarschijnlijk zelfs, dat van de andere Predikanten-Vereenigingen hetzelfde kan worden getuigd. Dit doet thans niet ter zake. Wij hebben thans alleen met de Zuid-Hollandsche te doen. — In „de Harmonie” is zij begonnen, en in harmonie heeft zij zich blijven bewegen tot op dezen dag! Die Harmonie is zelfs zoo veerkrachtig gebleken, dat zij de zwaarste proef niet behoeft te vreezen. Of wat dunkt u ... in eene onzer jongste vergaderingen zou gehandeld worden over de quaestie van „te veel en te weinig bidden.” Zonder de minste noodzakelijkheid verklaart één der sprekers van één der aanwezige leden, dat hij hem niet *zijn broeder* kan noemen. Van het één komt men op het ander, steeds buiten het te behandelen onderwerp, en in plaats van zaak-bespreking wordt het persoons-beoordeeling. En de Voorzitter heeft allen niet tot de orde geroepen, laat hen, die zich zoo op het gebied der persoonlijke beoordeeling bewegen, de harmonie vrij in gevaar brengen; wijst er niet op, dat over „te veel of te weinig bidden” moet gehandeld worden, en niet over hetgeen er thans niets mede heeft uit te staan, allermint over personen, in plaats van over zaken. — O neen, mijne Hoorders, men ziet dat alles rustig aan ... Dáár kan de Harmonie best tegen. Zij is voor geen klein gerucht vervaard. Hier behoeft men geen moordkuil van zijn hart te maken, ten minste niet ter wille der Harmonie, die mij doet denken aan dat onbreekbaar harde glas, waar men over heen loopt zonder er door te zakken. Aan het einde sluit de Voorzitter de Vergadering met dankzegging aan de aanwezigen voor hun tegenwoordigheid en belangstelling. Hier beweegt men zich alzoo in een atmosfeer, waarin voor „wanklank” geen plaats is.

Het zooeven gezegde brengt mij in de verzoeking om allerlei uit de vroegere vergaderingen en de verslagen daarvan ter sprake te brengen. Hoe gaarne zou ik die verslagen eens met u doorloopen, om het kenmerkende uwer vergaderingen op den voorgrond te plaatsen, een overzicht van de zoogenaamde „agenda” te geven, het vele interessante, dat er in voorkomt, te releveeren, op licht- en

schaduwzijden opmerkzaam maken, om uit een en ander wenken voor de toekomst te verzamelen. Maar, behalve dat de tijd daarvoor thans ontbreekt, treden eenige andere gewichtige bezwaren in den weg. De meeste verslagen, namelijk van de 15^e totde 49^e vergadering, zijn gedrukt, en kunnen derhalve door u gelezen worden. Een overzicht van de „agenda"... wat wenscht gij? Zal het alphabetisch of chronologisch, of encyclopaedisch, dat is derhalve in een of anderen zin systematisch zijn? Alphabetisch? Naar welk beginsel? Chronologisch? Dat maakt allerlei uitweidingen noodig... Encyclopaedisch? Ja, hoe verdeelt of splitst of rangschikt gij de studievakken of theologische wetenschappen? De tijd ontbreekt mij, om al deze vragen thans methodologisch of wetenschappelijk te behandelen. En nu heb ik iets zeer voornaams nog niet genoemd. Gij wenscht toch niet, dat ik een kritiek van die agenda en van de wijze, waarop zij behandeld zijn, achterwege late? Maar kritiek is de ademhaling der wetenschap! Niet lang geleden heeft een hooggeplaatst persoon, ik bedoel den Voorzitter, in een uwer vergaderingen gezegd: „Wer nie gezweifelt, hat nie geglaubt." Met veel meer recht mag men in dezelfde taal zeggen: Ohne Kritik keine Wissenschaft.

Zoo wedersta ik dan de door mij bedoelde verzoeking, en vergenoeg ik mij met *een vijftal bijzonderheden* aan te stippen, die u een proef mogen zijn van wat nog verder ter sprake zou kunnen komen.

Om aan het voorgaande aan te knopen, geef ik *in de eerste plaats* een weinig kritiek van de wijze, waarop met de beide agenda *over te veel en te weinig bidden* is gehandeld, maar — ik behoef dit immers niet te verzekeren — waarlijk niet, om eens aanmerkingen te kunnen maken... Neen, geheel alleen om mijn leedwezen te kunnen uitdrukken, dat men de gelegenheid, om een allerbelangrijkst onderwerp grondig en ten algemeenen nutte te behandelen, ongebruikt heeft laten voorbijgaan. Dat tweetal agenda had zeker tot belangrijke discussiën kunnen leiden. Bidden, die ademhaling des geloofs, bidden... kan men het ooit te veel doen, tenzij dan, dat men er door verzuimt en nalaat wat plicht en roeping voorschrijven? Bidden, is het niet Paulus, die zegt: „Bidt zonder ophouden?" Is het niet de gelijkenis van den onrechtvaardigen rechter, die (althans volgens de verklaring van den Evangelist) door Jezus is voorgedragen om te leeren, dat zijne discipelen altijd moesten bidden en niet moedeloos worden? Te

veel bidden, o ja, wanneer men omhaal van woorden gebruikt, gelijk de heidenen, die meenen, dat zij om hun woordenvloed zullen verhoord worden... Te weinig bidden? Vraagt er den brief van Jacobus naar. „Gij hebt niet, omdat gij niet bidt... Gij bidt, en ontvangt niet, omdat gij kwalijk bidt"... Te veel, of meer dan genoeg bidden? Te weinig, dat is dan: niet genoeg bidden? Maar welk bidden wordt bedoeld? Te veel of te weinig? Waar, wanneer, door wie? Te veel of te weinig? Wat is de maatstaf hiervoor? Hoe een volledig antwoord te geven, zonder de onmisbare opgaven der statistiek? Niets van dit alles is aangeroerd. „Naar aanleiding” van die beide agenda begint één der leden met de verklaring, dat hij zou willen vragen: „Kan een moderne wel bidden?” ...een vraag, die hier niet bijzonder *ad rem* was. Van het een in het ander verdwalende, komt men dan op de verklaring, dat men aan een bij name genoemden broeder niet den broedernaam geven kan. Eenige regelen verder zegt het „verslag:” Hiermede eindigt deze bespreking. „*Bespreking*” ja, maar niet van de beide agenda. Tot verschooning zou men kunnen zeggen: ja, maar op sommige agenda is de vergadering niet voorbereid. Dat is wel mogelijk, en beter is zwijgen, dan geheel onvoorbereid er over spreken. Maar dit tweetal stond het voorafgegane jaar ook reeds onder de agenda, en een jaar vroeger insgelijks, maar toen in dezen, ik zal maar zeggen, superlativus: „Er wordt veel te veel gebeden. Er wordt veel te weinig gebeden.” Slotsom: Deze twee agenda of quaesties zijn hier nog hangende vraagstukken tot op den huidigen dag!

Hiermede afscheid nemende van de eigenlijk gezegde kritiek, namelijk met betrekking tot de behandeling of niet-behandeling der agenda, (waarbij ik de vergadering toch niet te hard gevallen ben) ga ik over tot de *tweede* bijzonderheid, en wel, om de geheele Zuid-Hollandsche Predikanten-Vereeniging, althans in hare jeugdige jaren, eens in bescherming te nemen. Hoe, vraagt deze en gene, is zij dan aangevallen? En zij heeft nooit iemand eenig leed aangedaan? — De zaak is deze. 't Is reeds meer dan 25 jaren geleden. 't Is uit een praesidiale toespraak bij de opening van de vergadering. De spreker gaat met zijn hoorders eenige jaren terug. „Wat moet er van den jongen worden? Zóó had men, met het oog op deze Predikanten-Vereeniging, gevraagd. Nu, de jongen is niet geworden wat men gevreesd had; geen roode republiek; geen verstoorder van de

rust der Kerk. Maar hij groeide ook niet op tot een krachtig man. Hij werd een doener, een babbelaar, een leeglooper. Van waar de teleurstelling onzer verwachting?... De schuld, zegt de spreker, ligt aan ons, die komen en die de agenda behandelen. Wij hebben den jongen opgevoed zonder vast plan; een toren gebouwd zonder bestek. Men kwam met groote verwachtingen, om veel goeds te hooren, niet om te spreken; en teleurgesteld ging men naar huis!!... Hierop volgen eenige wenken en raadgevingen ter bereiding en bereiking van een betere toekomst. — Deze woorden zijn in het jaar 1859 gesproken, in een vergadering van 41 leden. De Voorzitter meende het goed. Hij was een warm vriend van de Predikanten-Vereeniging, aan welke hij later door den dood is ontvallen. Maar mij zij geoorloofd, iets tot verzachting in het midden te brengen. Elf jaren waren toen voorbijgegaan en 17 vergaderingen gehouden; minstens 40 leden waren steeds tegenwoordig, en negen, zegge *negen*, gedrukte rapporten of schriftelijke adviezen (hier zijn ze!) ⁽¹²⁾ getuigden waarlijk niet van lediggang. Mijn slotsom is: de Zuid-Hollandsche Predikanten-Vereeniging behoefde zich op haar elfde jaar waarlijk niet voor die van 1892 op 43-jarigen leeftijd te schamen!

Een *derde* bijzonderheid verplaatst ons op een geheel ander gebied. Was ik haar heden met stilzwijgen voorbijgegaan, gij hadt mij wel mogen vragen: Met welke oogen hebt gij dan toch de verslagen onzer vergaderingen gelezen? — Alle vergaderingen onzer Vereeniging zijn gehouden te Rotterdam, behalve ééne... en die ééne? Zeker in de Akademiestad, zegt deze of gene... neen, te Dordrecht, meent een ander, om het eigenaardige van de tegenstelling Dordtsche Synode en Zuid-Hollandsche Predikanten-Vereeniging te hebben. Neen, te Schiedam, vermoedt een derde, om een krachtig getuigenis tegen drankmisbruik af te leggen... Geenszins alzo... Eéns is onze Vereeniging vergaderd in den Haag! O merkwaardige loop van den gang der zaken! O treffende tegenstelling van „vroeger” en „later!” O allertreffendste speling, zoo als er nu en dan meer voorkomen in de wereldgeschiedenis! Maar gij loopt mij reeds vooruit met uwe gedachten, en zegt wat ik nu op mijne wijze aldus onder woorden tracht te brengen: Geeft acht op deze beide drietallen jaren. In 1846 adviseert de bekende Algem. Synodale Commissie te 's Graven-

(12) Zie de Aant.

hage tegen het verleen van machtiging, en weigert daarom de Minister het geven van machtiging tot oprichting of vestiging van een Provinciale Predikanten-Vereeniging in Friesland. In 1849, drie jaren later, wordt in Zuid-Holland (waartoe 's Gravenhage behoort) zulk een Vereeniging opgericht. In 1852, weer drie jaren later, houdt die Zuid-Hollandsche Predikanten-Vereeniging hare (najaars-) vergadering in diezelfde stad, waar slechts zes jaren vroeger het synodaal en ministerieel „neen” werd gesproken! Voegt er bij, dat die vergadering in den Haag door een Haagsch Predikant wordt gepresideerd, wien (dit zij in 't voorbijgaan gezegd) dit evenmin in zijn loopbaan, als in zijne gezondheid heeft geschaad, daar deze nog altijd wakkere talentvolle Haagsche predikant telkens nog ook als hofprediker het woord voert! Had er overigens quaestie van een telegram naar de overzijde van de Zuiderzee kunnen zijn, het had ongeveer aldus kunnen luiden:

Aan de Friesche Predikanten-Vereeniging;

adres: Leeuwarden, den Heer L. SCHIERBEEK.

De Zuid-Hollandsche Predikanten-Vereeniging, heden vergaderd in dezelfde stad, van waar zes jaren geleden een synodaal-ministerieel „veto” tot u kwam, zendt u van hier haren broedergroet en hare heilbede toe, met bijvoeging van een door U welbegrepen: Victoria! —

VAN KOETSVELD, Voorz.

FRANCKEN, Secret.

In geval een soortgelijk telegram verzonden was, het zou in deze maand September juist 40 jaren geleden zijn. De toenmalige Voorzitter en Secretaris, gij weet het, zij zijn nog in leven.

Een vierde bijzonderheid, die ik misschien zou hebben laten rusten, indien ik er niet eenigermate zelf in betrokken was, zij brengt ons in aanraking met de beide reeds besproken Agenda: „Er wordt te veel gebeden; Er wordt te weinig gebeden.” Hoe was het daarmede gesteld in onze Zuid-Hollandsche Predikanten-Vereeniging? Alle vergaderingen zijn geopend met gebed, behalve elf, waarin het gebed achterwege bleef, ik bedoel het gebed bij de opening, door den Voorzitter. Nu geschiedde het in de 31^e bijeenkomst, dat de toenmalige Voorzitter, na zijne openingstoespraak, vroegde, hoe het

komt, „dat wij niet met gebed openen?” Hij acht zeer wenschelijk, de goede gewoonte van met gebed aan te vangen ook hier te volgen, en wenscht het gevoel van vergadering te leeren kennen. Ja, de vergadering is het met den Voorzitter eens. In vroeger dagen was het, volgens de verklaring van sommigen, ook de gewoonte; maar niemand weet, waarom 't in onbruik is geraakt. Alle aanwezigen ('t is in 1873) verzekeren, prijs te stellen op zulk een wijding der bijeenkomst. Dientengevolge gaat de Praeses voor in het gebed. Hoe geheel anders zou 't gegaan zijn, denkt wellicht deze of gene, indien er van den beginne een Reglement van Orde was geweest, en daarin de opening met gebed was bepaald! Ja, waarde Hoorders, had men in 1849 dat ook maar bedacht!... 't Schijnt het Bestuur onzer Vereeniging in de eerste vergadering ontgaan te zijn. Maar er is ook eene andere verklaring denkbaar! 't Schijnt het Bestuur in latere vergaderingen te zijn ontgaan, dat er een Reglement van Orde was! Ik heb het hier in handen, gearresteerd in de 2^e vergadering, 4 September 1849, gedrukt en aan de leden gezonden! Art. 1 luidt o. a. aldus: „Elke vergadering wordt door den Voorzitter met gebed geopend...” Gij ziet, de eerste voedsterheeren hebben het jongske, om bij 't reeds gebruikte beeld te blijven, niet maar zoo de wereld ingezonden... niet zonder hem op het hart te drukken: werken *en* bidden, ora et labora! Wij dachten in die dagen: men kan ook te weinig bidden! Wij denken nú: Bidden bij de opening — is toch niet te veel!

De *laatste bijzonderheid* — het getal der aanwezigen in de vergaderingen. Zouden wij dit maar niet liever laten rusten? Wij weten er alles van... Bijna geen openingstoespraak, of wij kregen een woord te hooren over hetgeen onze oogen wel konden zien. Meermalen herleefde Jeremia... Mijne Hoorders, ik heb het voorneemen niet, met klaagliederen te eindigen. Daarvoor zou ook eene feestelijke ure niet het aangewezen tijdstip zijn. Laat ons de verschijnselen beschouwen als gevolgen van oorzaken. Gij begrijpt mij. Vroeger... maar liever bepaal ik mij bij later. In 1867, d. i. 25 jaren geleden, waren 30 leden tegenwoordig, voor het eerst zulk een klein getal... in 1869 vereenigden zich hier 21 leden, voor het eerst zoo weinigen; zoo ook in 1876; — in 1889, na rijzing en daling, zeer afwisselend, slechts 15 leden; maar in 1890 weêr 27, en het vorige jaar 20 leden... Over het ál of niet verblijdende, over het

meer of minder bemoedigende; over het al of niet afkeurenswaardige van hetgeen deze statistiek te zien geeft, thans geen enkel woord. Maar met het oog op de meeste praesidiale toespraken, op sommige klachten en verzuchtingen en — op de toekomst, wilde ik toch in overweging geven, meer te rekenen met de Geschiedenis van onzen tijd, van onze Kerken en onze Theologie, bepaald met betrekking tot de laatste 30 à 35 jaren; om niet te spreken van de reorganisatie der Nederl. Hervormde Kerk in 1848—1851. Wat zoudt gij U, — o Zuid-Hollandsche Predikanten-Vereeniging, gij gespaarde en bevoorrechte en op dezen dag feestvierende — wat zoudt gij u verwonderen over het al kleiner en kleiner worden van het getal aanwezige leden op uwe vergaderingen? Verwonder u liever hierover, dat gij nog niet den weg van alle vleesch zijt gegaan, ik bedoel den weg van uwe vijf zusters in de provincien Noord-Holland en Zeeland, in Utrecht, Gelderland en Overijssel! Verwonder u hierover, dat gij het tot 50 vergaderingen hebt gebracht, en thans aan een 50tal volgende denkt. Bedenk toch, dat het getal vacante Predikantsplaatsen in deze provincie, alleen in de Hervormde Kerk, tot ruim 60 is geklommen! Verklaar toch uw toestand in de laatste jaren, behalve uit hetgeen uwe leden doen of niet doen, ook uit de machtige, concurrentie waartegen gij moet worstelen en het hoofd bieden! Minstens drie machten betwisten ook u een *talrijke* opkomst uwer leden in uwe samenkomsten. Noem ik ze u, eigenlijk doe ik dan iets overtreffigs. Gij denkt toch van zelf aan de Nederlandsche Hervormde Predikanten-Vereeniging, die in 1863 als Evangelisch-Confessioneele Predikanten-Vereeniging optrad, en daarna zich in tweeën splitste. — Gij denkt aan de vergaderingen der Moderne Theologen, die gewoonlijk sedert 1866 te Amsterdam plaats vinden. — Gij denkt aan de samenkomsten van Predikanten en Gemeentelieden der „Evangelische richting,” 20 jaren geleden voor het eerst alzoo vereenigd, en thans door eene gelukkige keus vertegenwoordigd (ik bedoel niet in onze vergadering, maar naar buiten) door haren Eere-Voorzitter, onzen tegenwoordigen Praeses Dr. W. FRANCKEN, gelijk zij vroeger op kenmerkende wijze werd vertegenwoordigd door den Hoogl. P. HOFSTEDE DE GROOT. Zegt men nu, dat zij, die aan de vergaderingen der genoemde groepen deelnemen, daarom toch waarlijk niet van de vergaderingen onzer Vereeniging behoeven weg te blijven, wij stemmen dit zonder aarzelen toe. Toch meenen

wij er op te moeten wijzen, dat de drie genoemde vereenigingen min of meer, indien al niet een bepaald ad hoc, dan toch zeker een bepaald propter hoc hebben, iets, dat de gedachte aan vaagheid of onbestemdheid van zienswijze en richting (wat de hoofdzaak betreft) buitensluit; terwijl onze, even als de andere, provinciale Predikanten-Vereeniging, gaandeweg al minder en minder iets dergelijks zou kunnen beweren. Of men dit nu goedkeurt; of men dit betreurt; zeker is, dat de laatste jaren ons in het gelijk stellen, wanneer wij volhouden: Verreweg de grootste meerderheid onzer Predikanten verkiest een beslist gekleurd vereenigingscentrum van gelijkgezinden, gelijkgestemden, gelijkgestempelden, of een duidelijk sprekende vlag; in geen geval een conversatiezaal, waar ongeveer niets voor uitgemaakt geldt, dan bijv. dit, dat niets in waarheid uitgemaakt is, dan... en zal men dit laatste gaan uitmaken, dat het einde der discussie dan niet te voorzien is... Heft uwe oogen op naar het Noorden en overtuigt u door aanschouwing! Friesland, Groningen en Drenthe zijn ieder een Provinciale Predikanten-Vereeniging rijk. En wat hebben ons nog onlangs de Dagbladen gemeld? De jaarlijksche vergadering van Moderne Predikanten in de noordelijke Provinciën is den 8^{en} Juli j.l. te Leeuwarden gehouden!... Het is niet anders. Het is zooals een vriend mij onlangs schreef met het oog op al dat separeeren, zich isoleeren, en tegenover andersdenkenden, anderszienden en andersgevoelenden zich concentreren: „Zoo gaan zoowel de Herders als de kudden uiteen.” Reden te meer voor ons, om niet op te houden elkander te herinneren en toe te wenschen wat gij in Hebr. 13 : 1 vindt. „Dat de broederlijke liefde blijve,” de broederlijke liefde, die door den Voorzitter der 15e Vergadering in 1857 zoo terecht beschreven werd als voortgesproten uit het geloof in éénen Heer en gekweekt door éénen Geest”. Dat dan die broederlijke liefde mocht blijven!!!

Mijne rede nadert haar einde, gelijk deze negentiende eeuw de hare — en, voegt misschien de eene of andere zwaarmoedige geest in ons midden er bij, gelijk onze Zuid-Hollandsche Predikanten-Vereeniging waarschijnlijk haar einde nadert... Dit laatste zij verre, zeer verre! Neen, de volgende eeuw moet, als het mogelijk is, van den bloei onzer Vereeniging kunnen getuigen, het getal der aanwezigen in de vergaderingen zien verdubbelen, en aan de dagen van het eerste tiental jaren doen denken. De agenda moeten geheele groepen van Predikanten

trekken; het moet met betrekking tot de Zuid-Hollandsche Vereeniging meer en meer worden: „Non cuivis homini contingit adire Corinthum.” Men moet in de omliggende provinciën (denkt aan Noord-Holland, Zeeland, Utrecht, waar geen Provinciale Predikanten-Vereeniging meer is) gaan zeggen: Naar Rotterdam moet gij gaan, om eene interessante Predikanten-bijeenkomst bij te wonen! — „Ja, daar ziet het wel naar uit!” zult gij zeggen. Zien wij rondom ons, dan is het, als roept onze omgeving ons toe: „de tijd der provinciale Predikanten-Vereenigingen is voorbij!” Mijne Hoorders, wat ik u terstond toegeef is dit: de tegenwoordige tijd doet niet, als de jaren 1846—1849, aan het oprichten van een provinciale Predikanten-Vereeniging denken. Maar dit is geen reden, om een bestaande te laten „uitgaan als een nachtkaaars.” Wilt gij dit laatste niet zien plaats hebben met de Zuid-Hollandsche, welnu, verhinder, voorkom, belet gij zelf, o Zuid-Hollandsche Predikanten-Vereeniging, dat gij aan een nachtkaaars gelijk wordt! Word meer en meer een stad op een berg gelegen, een licht voor de provincie, wier Predikanten gij wilt vereenigen. Gij herinnert u het woord onzes Heeren: Ik ben het Licht der wereld! Welnu, laat u zoo door Hem beschijnen en verlichten, dat gij zelf als een Licht in de wereld schijnt! Door den indruk, dien men van u ontvangt, worde het meer en meer, als bij Paulus in betrekking tot de gemeente te Rome, tot welke hij in zijn brief aan haar zeide: „Ik verlang u te zien, om mede onder u opgewekt te worden door het gemeenschappelijk geloof, zoo het uwe als het mijne.” Een drietal jaren geleden sloot de tijdelijke Voorzitter dezer Vereeniging hier de vergadering met de woorden: „Groot is het verschil van opvatting bij ons... Laat ons dat erkennen, en ons daardoor aangespoord gevoelen, om te trachten naar overeenstemming; want de gemeente is alleen gebaat met onze eenheid in de groote hoofdzaak”... Hier is iets genoemd, waar het in dezen kring vooral om te doen moet zijn, als er sprake is van datgene, waarmede de gemeente alleen gebaat is: *éénheid in de groote hoofdzaak*. Van zelf denk ik daarbij aan een openingswoord van een anderen tijdelijken Voorzitter dezer Vereeniging, maar uit veel vroegeren tijd — en hij is niet meer onder ons, maar zijn naam is niet vergeten. Met het oog op het toen onlangs gevierde Paaschfeest wekte hij zijne hoorders op (er waren 74 leden tegenwoordig), om naar hun vermogen de prediking van den opgewekten Christus bij toeneming tot grooter zegen voor de hun toevertrouwde gemeenten te doen

strekken. Hij vertrouwde, dat ook deze Vereeniging dit heerlijk doel zou bevorderen... Aldus VAN TEUTEM, in het jaar 1851. Thans zijn wij in 1892, maar of wij in 1851, dan wel in 1892 zijn, waarheid blijft, dat niemand een ander fundament leggen kan, dan gelegd is, hetwelk is Jezus Christus. Op dat fundament voort te bouwen blijve het vaste voornemen van alle leden onzer Vereeniging; en heeft deze dan ook misschien in de eerstvolgende jaren nog te strijden en te worstelen om zich staande te houden en krachtiger tot heil der Zuid-Hollandsche gemeenten te werken; de volgende eeuw, die niet verre meer is.....

Maar wat spreek ik van de eeuw, die volgt? Daar wordt zij aan mijne oogen onttrokken door iets, dat zich plaatst tusschen haar en mij... Wat zie ik? Twee jaartallen als in een gouden wolk, 1849—1899, als in een lauwerkrans... en daaronder... gulden letters, flikkerend, schitterend, „Vijftigjarig Bestaan der Zuid-Hollandsche Predikanten-Vereeniging.” Wat is dit anders, dan een profetie van hetgeen over zeven jaren zijn zal?! Dát zal een feest zijn, dát een feestviering, waardoor de tegenwoordige geheel in de schaduw wordt geplaatst. Dan telt men niet bij vergaderingen, maar bij tientallen van jaren. Dan spreekt de feestredenaar: **„Zoo ligt dan een halve Eeuw achter ons...”** De leden, die dan van alle zijden zijn toegestroomd, om de Vijftigjarige te begroeten, zij drukken elkander de hand, zich verblijdende in de harmonie en den bloei der overal met eere genoemde Vereeniging. Ligt nú nog, o Zuid-Hollandsche Predikanten-Vereeniging, de eerste helft der welbekende Zeeuwsche spreuk u op de lippen, (van die spreuk, welke uwe Zeeuwsche zuster van eertijds thans niet meer nodig heeft!) moet gij nú nog met het minder bemoedigende „luctor” worstelen; dán — mij dunkt ik hoor het — dán behoudt een triumfeerend „emerge, emerge!” de bovenhand, waardoor uw jubilé van 1899 geheel in zonneglans verschijnt!

Zoo zij het.

AANTEKENINGEN.

1. (Bl. 5.) Het Bestuur bestond uit de H. H. W. FRANCKEN AZN., Voorz., K. G. F. W. HAM, Secret., JOHS. DYSERINCK, J. SANDER, J. LA VERGE. (Éène vacature.)

2. (Bl. 6.) De namen van mijn vader (GUALTHERUS DOEDES) en van mijn grootvader (JAN WIJNAND DOEDES), zijn gemakkelijk in de Naamregisters van deze Eeuw te vinden. Die der drie hier bedoelde Predikanten KOLFF (mijn grootvader J. W. DOEDES was gehuwd met Mej. G. C. KOLFF, dochter van den jongsten dezer drie Predⁿ KOLFF) zijn te vinden in JOH. HENR. BRANS, Kerkelijk Register der Predikanten ... in de XI Classen van de Synodus van Zuid-Holland. Vgl. Bl. 206 van de Alphab. Naamlijst. Het drietal volgt chronologisch aldus: GUALTHERUS KOLFF (1644—1705), proponent geworden in Zuid-Holland vóór 1675; GEORGIUS JUSTINUS KOLFF (1672—1748), oudere broeder van GUALTHERUS KOLFF († 1727), die insgelijks Pred. in Zuid-Holland was; GUALTHERUS KOLFF, GEORG. JUST. FIL (1713—1786). Laatstgenoemde was mijn overgrootvader.

3. (Bl. 8.) Om het licht der geschiedenis hier te laten schijnen heb ik vooral de Verslagen moeten raadplegen van de andere Predikanten-Vereenigingen (behalve die der Zuid-Hollandsche), voorzover zij mij toegankelijk waren in het Archief der Zuid-Hollandsche Predikanten-Vereeniging, dat ik in zijn geheel ter inzage ontving. Voor enkele bijzonderheden heb ik mij gewend tot vrienden en bekenden, of ook persoonlijk mij niet bekende deskundigen, in de onderscheidene provincien. Geen provincie, naar welke niet, om de eene of andere inlichting te ontvangen, een of twee briefkaarten verzonden moesten worden. Altijd werd ik met de meeste welwillendheid beantwoord. Het bl. 10 medegedeelde bericht uit de Leeuw. Cour. van 3 Juni 1845 ontving ik door Dr. M. VAN STAVEREN.

4. (Bl. 9). De samenkomst te Amsterdam had plaats op voorstel van den Secretaris der Geldersche Predikanten-Vereeniging, die ook in de Amsterdamsche bijeenkomst een voorstel ter tafel bracht, strekkende tot een centralisatie van de Nederlandsche Predikanten-Vereenigingen. (Zie Verslag der Noord-Hollandsche Predikanten-Vereeniging van 30 September 1851.) Daarna was aan de onderscheidene Zuster-Vereenigingen een afschrift gezonden van een Concept-Reglement voor een Algemeene (centrale) Predikanten-Vereeniging, bij de Geldersche Vereeniging ter tafel gebracht, waarbij het verzoek was gevoegd, in de Vereeniging voor te stellen, eene Commissie te benoemen, om het Concept-Reglement te onderzoeken, zich met de Geldersche Commissie in rapport te stellen, en deze met de mededeeling van hare aanmerkingen te vereeren vóór 1 Maart 1853. (Zie Verslag van de Zeeuwsche Predikanten-Vereeniging 21 September 1852. Hierbij is ook het Verslag der 14^e Vergadering van de Groningsche Predikanten-Vereeniging te vergelijken, bl. 6, 7.) Wat het genoemde Concept-Reglement aangaat, het is te vinden achter het Verslag der Geldersche Predikanten-Vereeniging van 2 Juni 1852. Daar was aan de orde gesteld de vraag: zullen wij er ons werk van maken, dat een Centrale Vereeniging tot stand kome uit al de Predikanten-Vereenigingen? Op het toestemmend antwoord der vergadering werd een Commissie ad hoc benoemd. Een en ander was voorafgegaan door de aanbieding en voorlezing van het genoemde Concept-Reglement, opgesteld door Br. H. V. Rombouts, den toenmaligen Voorz. der Geldersche Vereeniging, Pred. te Eck en Wiel. Het droeg den titel van „Concept-Reglement van eene Algemeene Pred.-Vereeniging in Nederland,” en had 27 Artikelen. Vgl. hierbij Aanteekening 6.

5. (Bl. 10.) Ieder begrijpt, dat het hier gezegde in de verte niet van toepassing is op kleinere vereenigingen of samenkomsten in zeer beperkten kring, in gewesten waar geen provinciale Predikanten-Vereeniging meer bestaat. Men denke bijv. aan Noord-Holland, Zeeland, Gelderland... In eerstgenoemde provincie heeft men o. a. de Hoornsche, de Alkmaarsche Predikanten-Vereeniging; in Gelderland weer andere... Welk een eigenaardigen werkkring een classicale Predikanten-Vereeniging vinden kan in een gewest, waar geen Provinciale Predikanten-Vereeniging bestaat, blijkt o. a. duidelijk uit de

Redevoering („Voor belangstellende vrienden gedrukt”) van A. MAAGH KNIPHUISEN. De Predikanten-Vereeniging in de classis Hoorn. Herinneringen en Mededeelingen bij de Herdenking van haar veertigjarig Bestaan (1849—1889). Door het lid der Vereeniging... (Snelpersdruk van P. GEERTS te Hoorn.)

6. (Bl. 11). Over de Utrechtsche Vergadering van 16 Juni 1853 vindt men uitvoerige berichten in het Verslag der Geldersche Predikanten-Vereeniging van 18 Mei 1853, Bijl. III. Vgl. ook het Verslag der Groningsche Vereeniging van 27 September 1853, bl. 17, en het Verslag der Friesche Predikanten-Vereeniging van 19 Mei 1854 bl. 5 enz. Dat het niet gekomen is tot een Centraal-Comité uit de Predikanten-Vereenigingen voor de belangen van het Protestantisme, behoeft geenszins aan onverschilligheid, lauwheid of ijverloosheid toegeschreven te worden. Voldoende opheldering vinden wij in het Verslag der Geldersche Predikanten-Vereeniging van 7 Juni 1854, waar bl. 5 te lezen staat: „Na eenige discussie... vereenigde zich de vergadering met het gevoelen, dat na de oprichting van de *Evangelische Maatschappij* geen behoefte bestaat aan een Centraal-Comité. — Hiermede verdient vergeleken te worden hetgeen voorkomt in het Verslag der Groningsche Vereeniging van 30 Mei 1854 (bl. 9). Het gold hier het in een vorige vergadering verworpen voorstel, om een permanent Centraal-Comité te benoemen... Over dat voorstel werd nu op nieuw gehandeld, daar er toch „zoodanig rapport tusschen de verschillende Predikanten-Vereenigingen mede bedoeld werd, als waardoor velerlei zaken, die voor de gansche vaderlandsche Kerk van aanbelang kunnen zijn, in meer gemeen overleg kunnen behandeld worden.” Men eindigde met een primus-lid en een secundus voor dat Comité te benoemen... en daarmede eindigde men ook, zoo ik mij niet vergis.

7. (Bl. 12.) G. H. VAN SENDEN. De Hervorming van den tegenwoordigen Staat der Nederlandsche Hervormde Kerk. Redevoering door... Met Bijvoegsels. Uitgegeven door de Vereeniging der Hervormde Predikanten in Overijssel. Amst. De Wed. R. STEMVERS, 1848.

8. (Bl. 14.) Zeer verdient gekend te worden wat in het Verslag van de derde Vergadering der Friesche Predikanten-Vereeniging,

31 Augustus 1849, voorkomt, inzonderheid bl. 9 enz., als antwoord op de vraag naar het wezenlijk doel, dat zich de Predikanten-Vereeniging heeft voor te stellen. Bij de opening van die vergadering sprak de Voorzitter niet geheel ten onrechte (bl. 8) van de toen bestaande Zuster-Vereenigingen Groningen, Gelderland, Noord-Brabant, Overijssel, Utrecht, als die alle uit haren wortel (de Friesche Vereeniging), als frissche en krachtig opwassende loten, ontstaan waren.

9. (Bl. 15.) Vgl. het Verslag van de derde Vergadering der Friesche Predikanten-Vereeniging, 31 Augustus 1849, bl. 1 enz. waar verwezen wordt naar de Syn. Handd. van 1847, bl. 43 enz. Men leze er van SENDEN op na in zijn reeds genoemde Redevoering, bl. 37. Een kort bericht vindt men er ook over in Godsd. Weekbl. en Kerkelijke Courant, 1847, No. 52.

10. (Bl. 16.) Vgl. Godsd. Weekbl. en Kerkelijke Courant, 1848, No. 37. „Door den Ring Rotterdam is aan de onderscheidene Ringen van Zuid-Holland...” In No. 42 komt het bericht voor aangaande de vergadering der 17 (lees: 18) Predikanten, 11 October 1848, die den grondslag legden van de Zuid-Hollandsche Predikanten-Vereeniging. Van de Ringen, die daar niet vertegenwoordigd waren, vinden wij er ook de namen genoemd. Het zijn die van 's Gravenhage, Woerden, Middelharnis, Sliedrecht en Brielle. Het bericht eindigt met de woorden: Wij wenschen zeer, dat zij (n.l. die nu niet vertegenwoordigd waren, maar later mede aan de Predikanten-Vereeniging mogen deelnemen) het zich zoo weinig zullen beklagen, als zij, die heden hier elkander op deze voorloopige bijeenkomst ontmoet hebben.

11. (Bl. 16.) Vgl. het bericht in het Godsd. Weekbl. en Kerkelijke Courant, 1849, No. 18. „Rotterdam, 17 April. Heden werd alhier de eerste vergadering gehouden van de Zuid-Hollandsche Predikanten-Vereeniging... ruim 80, ondanks sneeuwjagt en koude... Algemeen hield men Rotterdam voor de meest geschikte plaats tot het houden der vergaderingen...”

12. (Bl. 20.) De titels zijn:

1^e Rapport. Onderzoek naar bestaande misbruiken bij de

Diakonie-Administratie in Zuid-Holland. Uitgebr. in de Verg. van 4 Sept. 1849, 16 blz. S. PICCARDT.

2^e — — Voorlichting omtrent de Binnenlandsche Zending. Uitgebr. in de Verg. van 23 April 1850, 16 blz. W. FRANCKEN AZN.

3^e — — De Bediening des Doops aan kinderen van ouders, die geen lidmaat zijn. Uitgebr. in de Verg. van 23 April 1850, 20 blz. W. C. KNOTTENBELT.

4^e — — Beantwoording van vragen, betreffende Evangelisten en Catechiseermeesters. Uitgebr. in de Verg. van 29 April 1851, 10 blz. W. FRANCKEN AZN.

5^e — — Het Godsdienstig onderwijs op de Gymnasiën. Uitgebr. in de Verg. van 29 April 1851, 29 blz. J. TICHLER.

6^e — — Onderzoek naar het materieel beginsel der Hervormde Kerk, als antwoord op de vraag: Is de leer van Gods Souvereiniteit en vrije Genade het materieele beginsel van de leer der Hervormde Kerk? Duldt zij daarnevens andere leerstellingen? Is dit laatste in haar te prijzen? Uitgebr. in de Verg. van 16 Sept. 1851, 24 blz. L. DOEDES.

7^e — — Over hetzelfde onderwerp, in dezelfde vergadering, 12 blz. F. W. B. VAN BELL.

8^e — — Het Godsdienstig onderwijs op de Gymnasiën en in het algemeen. Uitgebr. in de Verg. van 20 April 1852, 15 blz. M. A. G. VORSTMAN.

9^e — — De Parijsche Bijeenkomst van het Evangelisch Verbond in Aug. 1855. Uitgebr. in de Verg. van 22 April 1856, 20 blz. F. J. J. VAN GOENS.

 Van deze Opstellen wordt een Exemplaar bewaard in het Archief der Zuid-Hollandsche Predikanten-Vereeniging.
